

clubs, jeugdbewegingen en nog vele andere schoone zaken, te veel om op te noemen.

Men ziet de noodzaak van sociaal-culturele en geestelijke opvoeding, om den mensch rijp te maken voor het leven in deze wijken van het stadsgewest.

Ook beseft men de behoefte van den mensch, in zijn woonwijk het contact met den arbeid en bedrijvigheid te beleven en daarom pleit men voor kleine industrieën en bedrijven.

Deze bouwers van de stad der toekomst zijn vol ijver en enthousiasme, ze zien de vele gebreken en den grooten nood van den tijd en ze zoeken zoo ernstig naar de oplossing, die ze meenen te kunnen verwelken in hun moderne cultuurstad, maar het zal alles slechts een utopie blijken te zijn, want ook al deze voorzieningen, hoe goed en hoe goed bedoeld ook, zullen niet kunnen voorkomen, dat de wijk een armzalige steriele woonplaats wordt voor een heterogene massa, niet alleen omdat de woonwijze onsociaal is, maar ook omdat de totaliteit van het leven verbroken is. Dit herstelt men niet met kleine bedrijven in de wijk onder te brengen, want het is niet voldoende, dat de bewoners van een wijk activiteit om zich heen zien en dagelijks omgaan met de menschen

Van vrijheid en arbeid

Voordat wij ons gaan bezig houden met de betekenis der relatie van arbeid en vrijheid komen wij nog even terug op het slot van ons vorig artikel om het toen geschrevene nog iets nader te verduidelijken. Wij betoogden, dat de vrijheid van den heer des huizes om met het zijne te doen wat hij wilde, een gedachte is, waarvan Jezus uitging toen hij de overeenkomstige woorden aan den heer van den wijngaard in den mond legde tegenover de ontevreden arbeiders. Dat deze heer van den wijngaard niet ieder willekeurig gebruik van die vrijheid mocht maken, doch daarbij zich ook had te houden binnen de grenzen door God hem in Zijn wet gesteld, was bij den Heiland, Wiens denken en spreken in alles conform den wil van God den Vader was, de voorwaarde, die in deze erkenning van des mans vrijheid stilzwijgend lag opgesloten. Maar rekening houdende dus met die vooronderstelling, heeft het ons toch wel iets te zeggen, dat dus ook volgens den Heiland de heer van den wijngaard een rechtmatig gebruik maakte van zijn vrijheid, toen hij, na de ontevreden arbeiders te woord te hebben gestaan, de beslissing in deze zaak voor zich opelschte en de genomen beslissing handhaafde op grond van zijn recht als bezitter en beheerder van den wijngaard. Ware dit niet zoo, dan zou dit beeld uit de gelijkenis op een belangrijk punt zijn betekenis gaan verliezen. Gaan wij nu niet te ver, wanneer wij aan dezen trek uit de gelijkenis zeker normatief gezag gaan toekennen? Wij meenen van niet. Uit niets blijkt, dat de Heiland dit optreden van den heer van den wijngaard laakbaar vond, integendeel. Hij bouwde op dit gegeven van het recht van den heer van den wijngaard om met het zijne te doen wat hij wilde, mede zijn gelijkenis op, bracht juist op dit punt de zaak tot een beslissing. Er zijn wel gelijkenissen, waar ook personen in hun handelingen worden ge-

die in deze bedrijven werken. Ten eerste kunnen het slechts enkele bedrijven zijn, die in de wijk een mogelijkheid hebben, zoodat de totaliteit van het levensproces toch nooit bereikt wordt.

Daarvoor is dit proces te ingewikkeld en te gedifferentieerd geworden. De specialisatie van het productieapparaat kan ook in het kader van de wereld-economie niet worden tegengehouden. Maar wat de ergste breuk brengt in de totaliteit van het leven is het feit, dat voor de massa de eigen arbeid wordt losgemaakt van de rest van het bestaan en ook dat voor de massa de arbeid vaak een onaangename noodzakelijkheid wordt, een onderbreking, die nooit kort genoeg kan zijn en altijd te lang is.

Men leeft niet meer daar waar men werkt en aanzien het essentiële van het leven de arbeid is, en niet de ontspanning op het sportveld, in de club of op den knutselzolder, is in de nieuwe maatschappij het leven geamputeerd of erger nog, het is als het kronkelend achterleidend van een worm, waarvan de kop is afgesneden.

Het is een karikatuur geworden van het rijke, zinvolle leven, zooals God het den mensch heeft gegeven. Ir P. v. LÓO.

POLITIEK EN SOCIAAL LEVEN

schetst, doch dan met een duidelijke diskwalificatie van die handelingen op het bepaalde punt. Dit is b.v. het geval in de gelijkenis van de weduwe en den onrechtvaardigen rechter; ook al wordt daar Gods handelen vergeleken met het handelen van den rechter, duidelijk wordt in Lucas 18: 6 de rechter als onrechtvaardig aangewezen. Hetzelfde geldt ten aanzien van de gelijkenis van den onrechtvaardigen rentmeester, ook daar wordt de rentmeester in Lucas 16: 8 als onrechtvaardig gekwalificeerd. In de gelijkenis van de arbeiders in den wijngaard evenwel is allerminst sprake van den onrechtvaardigen heer van den wijngaard. Deze heer is in zijn geschetste optreden geheel ten voorbeeld gesteld. Wat overigens den naam betreft, waaronder deze gelijkenis onder ons bekend is, met evenveel recht, zooal niet met meer recht, zou hier gesproken kunnen worden inplaats van de gelijkenis van de arbeiders in den wijngaard, van de gelijkenis van den heer van den wijngaard. Van het begin tot het eind staat immers zijn optreden in het middelpunt. Het begint al met de woorden: „want het koninkrijk der hemelen is gelijk een heer des huizes, die.....” en het laatste woord erin gesproken is dat van de roeping van velen en de uitverkiezing van weinigen door Hem, met Wien als Koning in het rijk der hemelen deze heer van den wijngaard wordt vergeleken. Wanneer wij nu gaarne erkennen, dat niet iedere trek uit een gelijkenis normatief mag worden gesteld en dat wij b.v. ons terdege dienen af te vragen, waar ligt het punt van vergelijking in de gelijkenis, dan is het toch wel onbetwistbaar, dat hier maar niet terloops een opmerking door den Heiland over die vrijheid en bevoegdheid van den heer van den wijngaard ten aanzien van de beschikking over het zijne wordt gemaakt, doch dat integendeel juist die vrijheid en bevoegdheid het punt van vergelijking gaan uitmaken en door den

Heiland als een constructief element in de gelijkenis worden ingevoegd, daar met name die vrijheid van den heer van den wijngaard in vergelijking wordt gebracht met de vrijmacht in roeping en verkiezing van God als Koning in het rijk der hemelen.

En thans over de vrijheid van den arbeider. Feitelijke hebben wij het in het voorgaande reeds ten deele over die vrijheid gehad, waar het betreft den arbeid van den bezitter van den wijngaard uit de gelijkenis. Wij zagen dien heer van den wijngaard aan den arbeid, toen wij hem hoorden beslissen: „Neem het uwe en ga heen; ik wil dezen laatsten ook geven gelijk u” (Matth. 20: 14). Wie dan ook over de vrijheid van den arbeider spreekt, zal steeds zeer eenzijdig zijn, wanneer hij zijn thema niet aanstonds verbreedt tot dat van de vrijheid van den arbeidenden mensch. Onze belijdenis nu zegt in artikel XIV, dat de mensch „niet dan een slaaf der zonde is, en geen ding kan aannemen, zoo het hem uit den hemel niet gegeven zij”. Om vrij te zijn moet hij dus iets uit den hemel krijgen. Wat dat is, leerde ons Jezus toen Hij zeide: „Een iegelijk die de zonde doet, is een dienstknecht der zonde” (Joh. 8: 34), waarop Hij liet volgen: „Indien dan de Zoon u zal vrij gemaakt hebben, zoo zult gij waarlijk vrij zijn” (Joh. 8: 36). Dit woord werd gesproken tot Joden, die er praat op gingen, nooit iemand gediend te hebben. Om waarlijk vrij te zijn, beslissen dus niet de aardse levensomstandigheden, het is geen zaak van gesecureerd eigendom, ofschoon God ook iederen mensch verzorgt met hetgeen tot zijn leven op aarde noodig is, voorop gaat, dat men zelf het eigendom van Christus moet zijn. De arbeidende mensch, die zich zoo geroepene des Heeren weet, die mensch is eerst recht vrij, in een onvergankelijke vrijheid. Dit geldt zoowel van hem die arbeidt als bezitter en rentmeester tegenover God van aardse ondernemingsgoederen, als van hem, die in loondienst met die ondernemingsgoederen of in verband daarmee in ondergeschikte positie hoofd- of handenarbeid verricht.

Deze vrijheid is voorts een vrijheid in beginsel, waarvan hetzelfde geldt als van wat in Zondag 22 van den Heidelbergischen Catechismus wordt beleden ten opzichte van de vreugde, n.l. dat het een zaak is, waarvan wij het beginsel in ons hart gevoelen en die wij na dit leven in volkomenheid bezitten zullen. Nu is er nog de strijd met de drukkende banden en lasten, die al de dagen van ons leven voortduurt. Dit geldt in het arbeidsproces zoowel ten aanzien van patroon als van arbeider. Het is een merkwaardig verschijnsel, dat over die verdrukking van den arbeider in loondienst zooveel wordt gesproken en geschreven, doch heeft men er wel oog voor, dat ook het arbeidsleven van den patroon en bezitter der ondernemingsgoederen hier op aarde een leven van veel strijd en moeite is, een leven ook van algeheele afhankelijkheid niet minder dan zulks het geval is bij den ondergeschikten loonarbeider? Het was een groot ondernemer, de man Job, die de klacht, als geldend van alle menschenleven, uitte op een tijdstip, dat hem alles ontvallen was: „Heeft niet de mensch een strijd op aarde, en zijn zijne dagen niet als de dagen des dagloonsers. Gelijk de dienstknecht hijgt naar de schaduw, en gelijk

Tusschen Kuyper en Barth (II)

POP. WETENSCH. SCHETSSEN

2. KRITIEK OP DE METHODE.

1) In de beide deelen, die in ons vorig artikel besproken werden, irriteert vaak de vaagheid, waarmede de schrijver het eigen gereformeerde standpunt onder woorden brengt. We mogen van een dogmaticus verwachten, dat hij, bij zijn beschrijving van den inhoud van de dogmata der kerk, zich zal inspannen die klaar en helder voor te stellen. Daarmede wordt niet slechts de gemeente, die hier dogmatisch-pastoraal onderwezen wil zijn, maar boven alles de waarheid zelf gediend. Juist bij de scherp geformuleerde problemstellingen der tegenstanders, hebben wij als gereformeerde dogmatici den plicht eigen standpunt eveneens zoo scherp mogelijk te formuleeren. Maar wanneer we ons afvragen, wat de auteur nu eigenlijk onder heiliging en volharding verstaat en hoe hij het verband tusschen deze werkelijkheden en het geloof légt, valt het uiterst moeilijk een preciese omschrijving te vinden. We noteerden een enkele uitspraak, die echter nog vaag blijft, maar ons iets dichter bij de ware bedoeling van den schrijver wil brengen. „Men zou kunnen zeggen, dat de confessies voortdurend van het geloof naar de werken voortgaan en van de werken naar het geloof” (39). „En de conclusie, waartoe we op grond van al deze gegevens komen is deze, dat men naar reformatorisch belijden alleen dan zuiver over de heiliging kan spreken, wanneer men de grote uitzonderlijke betekenis heeft verstaan van het verband tusschen „sola fide” en heiliging” (40). De schrijver wil blijkbaar er den nadruk op leggen, dat ook onze werken en de heiliging van ons leven opkomen uit het rechtvaardigend geloof. Maar waarom dit zoo vaag omschreven?

Hetzelfde is het geval bij zijn afbakening van de

verhouding van geloof en volharding. Zijn conclusie is daar: „En het is o.l. de diep-religieuze visie van de Gereformeerde belijdenis, dat ze de duurzaamheid van Gods trouw en de volharding der heiligen niet dualistisch en completerend naast elkaar heeft gesteld, maar dat men beide gezien heeft in een unieke correlatieve samenhang” (205, 3e deel).

2) Hier wreekt zich m.i. ook een methodisch bezwaar bij de nadere beschouwing van het derde deel. De schrijver heeft zich tot taak gesteld te beschrijven de verhouding van geloof en heiliging, geloof en volharding. Maar bij deze drie onderwerpen zijn de correlaties niet van denzelfden aard. Geloof en rechtvaardiging en heiliging zijn inderdaad correlaties tusschen hetgeen God schenkt en ons aanvaardt daarvan door het geloof. God rechtvaardigt en heiligt en het geloof is hier het correlaat op wat God schenkt. Maar bij geloof en volharding is die correlatie niet aanwezig. Zoowel ons geloof als onze volharding liggen, om dien term eens te gebruiken, aan de subjectszijde. Het correlaat is hier Gods trouw en onze volharding. Maar daardoor is de uitwerking van het onderwerp geloof en volharding verwarrend.

Nu geloof en volharding beide correlaat zijn op de trouw Gods, is onhelderheid en een niet tot zijn recht komen van de werkelijke correlatie methodisch onvermijdelijk.

3) Daarmede komen we tot het hart van de kwestie. Dr Berkouwer handelt over heiliging en volharding, maar mijn grootste bezwaar is, dat we niet aan de weet komen in welk kader, welk raam hij over deze zaken schrijft. Deze dingen

hangen toch niet in de lucht! Het zijn toch geen zaken, waar we zoo eens over schrijven gaan. De auteur heeft in het eerste deel (Geloof en Rechtvaardiging) zelf breed over de heilsorde gehandeld, en daarmee staan inderdaad deze noties in het nauwste verband. Maar ook de heilsorde is geen gegeven op zichzelf. Die kan met rechtvaardiging, heiliging en volharding niet losgemaakt worden van het Verbond. Wie als gereformerd dogmaticus over deze dingen schrijft, zal dat niet kunnen noch mogen los van het VERBOND GODS. En dat is mijn grootste bezwaar tegen deze beide boeken. God heiligt ons en volhardt in ons verbondsmatig. Dat wil zeggen in het RECHTSRAAM van Zijn beloften en eischen. Juist omdat wij IN CHRISTUS geheligd ZIJN, werkt de HEERE deze heiliging verder uit in ons leven. Maar dan in den weg des geloofs, waarbij het geloof zich de in belofte gegeven heiligheid, ook toeëigent. Zoo komen de dingen op hun plaats te staan en wordt de „prioriteit der genade”, waar de auteur gaarne van spreekt, geëerd. Dan wordt ook het bezwaar tegen de methode opgeheven, waar ik onder 2) van sprak. Want dan kan ik ook mijn volharding in het verbond, correlaat zien met de belofte van Gods trouw, die ik in het geloof omhels.

In de tweede plaats heb ik dan ook de mogelijkheid het verband tusschen rechtvaardiging en heiliging dieper te fundeeren, dan thans geschiedt. Want rechtvaardiging en heiliging hangen onlosmakelijk samen met de toerekening door God van de schuld en den smet der zonde. We kunnen deze dogmatische onderscheidingen hier niet missen, want juist deze stellen ons in staat scherp te onderscheiden tusschen staat en stand. Hoe oud en catechetisch bijna versleten deze distincties mogen zijn, ze zijn daarom allerminst onbruikbaar. Maar dat brengt ons weer tot hetzelfde bezwaar, dat we bij het eerste deel inbrachten, dat n.l. de protologie in deze boeken niet tot haar recht komt. Schuld en smet, staat en

de dag
maande
der mo
Wij
voorop
heid va
vrijheid
van he
van wie
Freiheit
G. Brill
eigendo
deed d
dom i
„Christ
kerij „E
dien eig
kere m
paalde
chure b
29 Dec
derwerp
Bijbelsc
woordel
bestist
deeld z
nog alt
ten ook
der mai
onmoge
Brunne
tussche
op, dat
absolut
stelling
werkelij
wachten
geven d
sprak d
dom ge
scheider
ken 30
mensch
„De vo
nesten,
Hij het
9: 58)
De v
of inste
den, zij
de onvr
dichter
ziel kle
niet kor
Christus
ketend l
dit geve
den men
dichter
worden,
laten vl
en 5a).
boven d
hebbe v
rijken l

st a n
g i n g
grondig
den stu
daar ge
bond.

4) Da
aandach
sterken
gen op
In de W
aandach
en dan
vanuit
these: v
voor rek
de aute
voordeel
en reeds
ther hee
schrijver
aber is
feit is, c
harding
een gaar
zen. Ma
nadruk
staat, ds
op de in
geraakt.
b o n d

5) In
4) R.
1920, pag
stalt der
und indi
wieder z
treuer en
5) Ade
3e deel,

gelijkenis
heid van
wordt ge-
lezing van

der. Feite-
ten deele
den arbeid
gelijkenis.
den arbeid,
et uwe en
gelijk u"
heid van
zijdig zijn,
breedt tot
sch. Onze
sch „niet
an aanne-
geven zij".
el krijgen.
„Een
recht der
n: „Indien
zo zult gij
werd ge-
pit iemand
, beslissen
en, het is
choon God
tot zijn
men zelf
arbeidende
weet, die
elijke vrij-
als bezit-
dsche on-
loondienst
and daar-
denarbeid

isel, waar-
2 van den
n ten op-
is, waar-
en die wij
en. Nu is
en lasten.
Dit geldt
n patroon
verschijn-
er in loon-
ven, doch
beidsleven
ingegode-
en moeite
heid niet
geschikten
er, de man
menschen-
ontvallen
aarde, en
oners. Ge-
en gelijk

1 geen za-
De auteur
aardiging)
, en daar-
awste ver-
geven op
ilging en
het Ver-
over deze
mogen los
n grootste
igt ons en
at wil zeg-
loften en
ligt ZIJN,
itt in ons
naarbij het
n heilig-
n op hun
e genade".
Dan wordt
opgeheven,
ook mijn
en met de
in het ge-

mogelijk-
en heili-
edt. Want
osmakelijk
schuld
gmatische
juist deze
tusschen
bina ver-
rom aller-
er tot het-
nachten,
et tot haar
a t en

de daglooner verwacht zijn werkloon, alzo zijn mij maanden der ijdelheid ten erve geworden, en nachten der moeite zijn mij voorbereid (Job 7:1-3)).

Wij meenen, dat dit als grondleggende gedachte voorop moet gaan, wanneer wij spreken over de vrijheid van den arbeidenden mensch. Er zijn er die de vrijheid van den mensch afhankelijk willen stellen van het aardse bezit. Daar is b.v. Emil Brunner, van wien het woord is: „dass es ohne Eigentum keine Freiheit gibt" (Gerechtigheit, blz. 175). Ook prof. dr. G. Brillenburg Wurth heeft die noodzakelijkheid van eigendom voor menselijke vrijheid geponeerd. Hij deed dat in zijn in druk verschenen referaat „De eigendom in het licht van de Bijbelsche openbaring" (serie „Christendom en Maatschappij", uitgave C.N.V. drukkerij „Edecoen", Hoorn). Volgens hem heeft de mensch dien eigendom noodig „omdat hij niet kan zonder zekere middelen, die hem gelegenheid bieden, binnen bepaalde grenzen zelf van zijn leven iets te maken" (brochure blz. 10). Blijkens een verslag in „Trouw" van 29 Dec. 1949 heeft hij, sprekende over hetzelfde onderwerp, te Rotterdam geponeerd „dat vanuit deze Bijbelsche mensch-beschouwing (mensch als verantwoordelijk schepel geroepen tot vrijheid, G.) nu zoo beslist als het kan allerlei bezitsverhoudingen veroordeeld zijn, zooals die in het verleden voorkwamen en nog altijd voorkomen. Daarom moeten we als Christen ook bezwaar hebben tegen de verproletarisering der massa, omdat door het gemis aan eigendom het onmogelijk is, om waarlijk mensch te zijn". Zoowel Brunner als Brillenburg Wurth dus leggen verband tusschen eigendom en vrijheid. Nu merken wij reeds op, dat ook niemand zonder eigendom bestaat en in absoluten zin bestaan kan als mensch, zoodat een stelling als deze meer een feitelijkheid dan een te verwelken ideaal belichaamt. Wij moeten ons echter wachten, aan dien eigendom een zwaarder accent te geven dan deze in alle bescheidenheid verdient. Agur sprak daarover dit wijze woord: „Armoede of rijkdom geef mij niet, voed mij met het brood mijns bescheiden (d.i. aan mij toegemeten, G.) deels". (Spreuken 30:8b). Dat was hem dus noodig om waarlijk mensch te zijn. En Hij, die naar waarheid verklaarde „De vossen hebben holen en de vogelen des hemels nesten, maar de Zoon des menschen heeft niet, waar Hij het hoofd nederlegge", (Matth. 8:20 en Lucas 9:58) was ondanks dit gemis toch waarlijk mensch.

De vraag moet zelfs onder oogen worden gezien, of in stede dat de aardse goederen tot vrijheid leiden, zij in vele gevallen niet juist de oorzaak zijn van de onvrijheid, van de slavernij van den mensch. De dichter van Psalm 119 verklaarde van zichzelf „mijn ziel kleefte aan het stof" en de rijke jongeling kon niet komen tot de ware menselijke vrijheid, die in Christus is, vanwege zijn vele goederen, die hem geketend hielden. De Schrift is vol van aanduiding van dit gevaar van aardse rijkdom. De rijkdom kan den mensch verstikken (Lucas 8:14) en de Spreukendichter gaf als raad: „Vermoei u niet om rijk te worden, sta af van uw vernuft; zult gij uw oogen laten vliegen op hetgeen niets is?" (Spreuken 23:4 en 5a). En de Prediker preekt het lot van den arbeider boven den rijke: „De slaap des arbeiders is zoet, hij hebbe weinig of veel gegeten; maar de zathed des rijken laat hem niet slapen". (Prediker 5:11).

stand, rechtvaardiging en heiligung, en evengoed de volharding, kan ik pas grondig beschrijven, wanneer ik ze niet losmaak van den staat der rechtheid in het paradijs, in het reeds daar gegeven allesbeheerschende raam van het Verbond.

4) Dat Dr Berkouwer aan deze dingen zoo weinig aandacht schenkt, zal mede samenhangen met den vrij sterken nadruk, dien hij in deze boeken blijkt te leggen op de theologie van Luther. In een recensie in In de Waagschaal vestigde Dr Berkhof daar reeds de aandacht op. „Berkouwer gaat weer terug op Calvin, en dan Calvin in de belichting van Luther (en niet vanuit Beza of Voetius)".³⁾ Nu laten we die antithese: vanuit Luther of vanuit Beza en Voetius maar voor rekening van Dr Berkhof, maar feit is het, dat de auteur sterk met Luther werkt. Dat heeft zijn voordeelen. Al te weinig is Luther onder ons bekend en reeds Seeberg wees erop, dat Calvin trouwer Luther heeft doorgegeven dan Melancton.⁴⁾ Al onderschrijven we het oordeel van von Harnack: „Calvin aber ist als Theologe ein Epigone Luthers"⁵⁾ niet, feit is, dat op het punt van de verkiezing en de volharding der heiligen Luther en Calvin nog niet uiteen gaan en het heeft zijn verdienste daar op te wijzen. Maar de schaduwkant is, dat, als we zoo den nadruk op hun overeenkomst leggen, het gevaar bestaat, dat het eigenaardige in Calvijn's theologie juist op de in geding zijnde kwesties, op den achtergrond geraakt. Want Calvin was meer dan Luther verbondstheoloog en met name de calvinistische

³⁾ In de Waagschaal, 9 September 1949.

⁴⁾ R. Seeberg, *Lehrbuch der Dogmengeschichte*, 4^e, 1920, pag. 626: „Aber gerade die frühere und mittlere Gestalt der lutherischen Lehre ist es, die auf Calvin direkt und indirekt eingewirkt hat. Er hat sie in einer Weise wieder zu geben gewusst, die das Originale an Luther treuer erhält als etwa die Loc Melanctons".

⁵⁾ Adolf Harnack, *Lehrbuch der Dogmengeschichte*, 3e deel, 1890, pag. 760, noot 1.

Het heeft er wel den schijn van, alsof wij nog steeds bezig zijn, met de relatie eigendom en vrijheid, waarover ons vorig artikel handelde. In zekeren zin is dat ook zoo. Doch thans geschiedt dit in verband met het sociale streven onzer dagen, waarin wij mannen als b.v. Brunner en Brillenburg Wurth feitelijk een andere gedachte zien ontwikkelen n.l. dat in de tegenwoordige bezitsverhoudingen de arbeider de proletariër is, de bezitloze, die uit zijn positie moet worden verlost.

Nadat wij vooraf overeenkomstig de Schrift hebben doen zien, waarin de onvrijheid van den mensch, den arbeidenden mensch, bestaat, en door Wien en hoe hij die vrijheid kan verkrijgen, kan het geen bezwaar meer opleveren voor eenzijdigheid, wanneer wij thans de vraag naar vrijheid gaan betrekken op den arbeider in loondienst. Wij hebben het dan dus niet over den arbeid van den zelfstandigen ondernemer of van hen, die een vrij beroep uitoefenen als dokters, notarissen enz., doch uitsluitend over hen, die als onzelfstandige loonarbeiders in dienst van anderen, hun economisch werk verrichten. Het was daarover dat Talma handelde, toen hij in 1902 schreef zijn brochure over „De vrijheid van den arbeidenden stand". Deze zaak krijgt nu vervolgens onze aandacht, wanneer wij in een volgend artikel ter begrenzing van ons onderwerp nader zullen bezien de vrijheid van den ondergeschikten loonarbeider.

P. GROEN.

GEZINSLEVEN

Aangaande mij en mijn huis

Hooge oogen. Spr. 6:17 a.

Ook hier is weer de Vader bezig, zijn zoon wijsheid en tucht te leeren; hem te onderwijzen in de vrees des Heeren; hem, het kind des hemelschen Vaders, te doen verstaan, wat den Heere een gruwel is, wat Hij haat; opdat het kind zich daarvoor zou wachten, wetende hoe het daarmee zijn Vader zou bedroeven, grieven, vertoornen en over zich zelf een oordeel zou halen.

En dan is het eerste, wat hier genoemd wordt: hooge oogen.

Hooge oogen hebben houdt in: uit de hoogte op iemand neerzien.

Die dat doet, moet wel beginnen, om zich zelf op een hoog voetstuk te plaatsen, zich zelf te beschouwen als uitstekend boven anderen, om welke reden dan ook: om zijn knap uiterlijk; omdat zijn ouders rijk zijn, van goeden stand of positie; omdat hij nummer één is van de klas; of met gymnastiek; omdat hij zoo lief en braaf en gehoorzaam is; omdat hij zoo knap piano speelt; omdat hij zoo vlug of gespierd is en niemand het tegen hem durft op te nemen — of uit wat voor ander motief.

Ja, dat alles vinden we niet alleen bij onze opgroeiende kinderen — datzelfde gevaar lopen wij, groote menschen, ook. Mannen en vrouwen, die er zoo vast van overtuigd zijn, dat zij knapper, rijker, mach-

tiger, welsprekender, milder in het geven, wijzer in het opvoeden zijn; meer levenswijsheid hebben, vromer zijn, mooier kunnen bidden, trouwer en eerlijker zijn — dan al die menschen, met wie zij omgaan.

Hoe dwaas is dat toch! Wat verbeelden wij ons, als we daaraan mee gaan doen en ons in gedachten zien staan, hoog uitstekend boven al die anderen; onze minderen!

Natuurlijk moeten wij daartoe gaan vergelijken; ieder dergenen, boven wie wij ons verheven wanen, op waarde schatten; en dus ons verbeelden, dat wij daartoe in staat zijn. Als we ons nu realiseeren, hoe onoverkomelijk moeilijk het reeds is, ons zelf te kennen; hoe diep verdorven ons hart is; hoe telkens een prooi van onze booze lusten; hoe leugenachtig; hoe afhankelijk van alle mogelijke dingen, die we niet in onze hand hebben; hoe de gaven, waarop we ons dan nog meenen te mogen beroemen, gaven zijn, die we slechts dankbaar hebben te aanvaarden; hoe — als we, door Gods genade, Hem mogen toebehooren — onze beste werken nog slechts zijn een wegwerpelijke kleed; en we daarom een mishagen aan ons zelve zullen hebben —

Als we bedenken, dat we ons zelf, zonder het licht des Geestes, nooit zullen kunnen kennen, en ook dan nog maar gebrekkig — hoe durven we het dan bestaan, over al degenen, met wie wij ons zoo gasus en gemakkelijker vergelijken, een oordeel te vellen; hoe zij wel zijn; en dan tot de conclusie te komen: van al die menschen ben ik de beste, de knapste, de hoogstaande; ik steek boven hen allen uit; „ik, ik ben de man!"

Wat moet de Heere daarvan denken! Die ons ziet in onze verdorvenheid; en blikst tot in de schuilhoeken van ons hart; Die onze verborgen gedachten weet, zelfs onze booze neigingen; Die ons kent in onze kleinheid; Hij, in Wiens oogen heele volkeren nog minder zijn dan een druppel aan een emmer en een stofje aan de weegschaal; zonder Wiens Voorzienigheid we geen stap kunnen doen, en geen lucht kunnen inademen.

Hoe moet Hij dat vermetele, dwaze gedoe haten en er een gruwel aan hebben!

Wat moet dat ook voor den Heiland geweest zijn, toen Zijn discipelen er over twistten, wie van hen wel de meeste zou zijn. „Wie van ulieden de minste wil zijn, die is de meeste!"

Daar komt nog wat bij, hetwelk dezen gruwel van hooge oogen nog erger maakt!

Te wanen in staat te zijn, uit te maken wie het hoogst staat, dat is erger dan bespottelijk dwaas! Zichzelf den prijs toe te kennen, zichzelf altijd den prijs toe te kennen, dat maakt de zonde van hoogmoed nog grooter.

Maar dan ook nog met verachting op die anderen neer te zien, dat maakt de maat helemaal vol.

Want stel eens, dat iemand zooveel menschenkennis had, dat hij in staat was mensch met mensch te vergelijken. (Maar dat kan niet!)

Stel eens, dat iemand, die deze gave bezat, inderdaad bevond, dat hij zelf de meeste, de hoogste was. (Maar nog eens, dat kan niet!)

Dan zou hij dankbaar, in ootmoed, zich op de knieën moeten werpen, met de betuiging: „Heere, wie ben ik, dat Gij mij hiertoe gebracht hebt!"

Maar als dan iemand, waarlijk de meeste zijnde,

militia Christi en de volharding der heiligen zulk een rijke bron van troost en kracht gegeven, die hier al te zeer verwaarloosd is.

We willen dit punt dan ook niet beëindigen zonder erop te wijzen, dat ook Bavinck juist bij zijn bespreking van de heilsorde het verbond geëerd heeft. Zonder zijn formuleringen in alle opzichten over te nemen, is het toch van groot belang hier naar hem te luisteren. Enkele spatieeringen zijn door ons aangebracht. Hij begint: „maar gelijk de verwerving der zaligheid door Christus verbondsgewijze is, dat is door Christus als middelaar en hoofd des verbonds, plaats had, zoo moet ook op dezelfde wijze hare toepassing geschieden". Hij wijst er vervolgens op, dat theologen als Wollébus, Keckerman en zelfs Brakel de kerk vóór de heilsorde behandelen, waardoor volgens hem de echt-gereformeerde gedachte vertolkt wordt, „dat het verbond der genade niet eerst door de heilsorde tot stand komt, maar daaraan voorafgaat en er de grondslag en het uitgangspunt van vormt". Hij wijst er voorts op, dat alle weldaden des verbonds, die Christus voor ons verwierf, onder den naam „genade" kunnen worden samengevat, en vervolgt dan: „En wijl deze weldaden alle verbondsweldaden zijn, in den weg des verbonds verworven zijn, en ook in dien zelfden weg worden uitgedeeled, daarom is er geen gemeenschap aan die weldaden dan door gemeenschap aan den persoon van Christus, die ze als Middelaar des verbonds verwierf en toepast".⁶⁾

Bavinck grijpt hier terug op de oude gereformeerde theologen, die ook een stuk als de volharding der heiligen plachten te verhandelen onder den titel: de constantie van 't verbond der genade". R. H. BREMMER.

⁶⁾ H. Bavinck, *Gereformeerde Dogmatiek*, IIIe, pag. 595 v.v.

⁷⁾ Zie Heppes, *Reformierte Dogmatik*, ed. Btzer, 1935, pag. 461 v.v.

⁸⁾ G. C. van Niftrik, *Kleine Dogmatiek*, 1944, pag. 215.

⁹⁾ E. Böhl, *Dogmatik*, 1887, pag. 535/536.